

antequam Lutheri factio exoriretur : ex quo intelligimus, non Erasmus a Luthero, sed Luthero potius ab Erasmo hunc errorem hausisse.

Ex Catholicis duo sunt, qui eodem errore tenentur. Cajetanus in Commentar. ad. cap. XIX. Matth., timide tamen, et breviter rem attingens : et Ambrosius Catharinus, qui lib. v. annotat. in Commentaria Cajetani, in fine, disputat questionem istam, ac tandem concludit, ex Evangelio, et Apostolo non posse colligi, non licere in causa fornicationis aliud matrimonium inire, id tamen variis canonibus esse prohibitum, et ideo non debere fieri nisi ex Ecclesie auctoritate.

Porro tres isti, Erasmus, Cajetanus, Catharinus in hoc multum ab hereticis supra nominatis distant, quod se Ecclesie iudicio disertis verbis subiciunt. Et quia Ecclesia sententiam suam jam apertissime protulit, ut patet ex can. 6. et 7. sess. 24. Tridentini Concilii, ubi anathema dicitur iis, qui sentiunt Matrimonium quoad vinculum ulla de causa solvi posse, ideo isti quoque, ac præsertim duo posteriores, a reliquorum omnium Theologorum Catholicorum communissima sententia separandi minime esse videntur.

CAPUT XVI.

Matrimonium insolubile esse quod vinculum, probatur ex verbo Dei, traditione, et ratione.

Probandum igitur jam nobis est, matrimonium inter fideles contracti, et consummati vinculum adeo esse insolubile, ut neque causa fornicationis dirimi possit; et ideo vivente priore conjugio nunquam esse licitum ad alias nuptias aspirare.

Primus locus sit ille, qui est apud Matth. cap. v. *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat* (1). Verba illa : *Et qui dimissam duxerit, adulterat*, vel universe accipienda sunt, vel cum exceptione, nisi ob fornicationem. Si universe, ergo qui dimissam duxerit, etiam ob fornicationem, moechatur; ergo non fuerat dimissa quoad vinculum, sed solum quoad thorum : non enim moecharetur qui illam

ducit, nisi adhuc esset priori viro alligata. Si cum exceptione, ergo qui fornicariam a viro dimissam duxerit, non moechatur. Ergo melior est conditio fornicarie, quam innocentis, et castæ; nam fornicaria libera est, et nubere potest, innocens autem injuste dimissa, nec priorem virum habere potest, nec alteri nubere. Atqui hoc absurdissimum est, ut lex Christi justissima dimissam iuste meliori loco esse velit, quam dimissam injuste.

Respondent aliqui, sententiam illam esse generalem, sed fornicariam non posse nubere alteri, non quod non sit direptum vinculum matrimonii, sed quia in penam peccati lex prohibet illam nubere.

Sed hæc solutio nulla est. Si enim prohiberetur nubere in penam peccati, sed vere tamen libera esset, ac soluta vinculis prioris conjugii, peccaret quidem nubendo, et forte Matrimonium esset irritum, sed non moecharetur neque ipsa, neque qui eam duceret : non enim est adulterium, nisi cum conjugio alterius. Dominus autem disertis verbis pronuntiat : *Et qui dimissam duxerit, adulterat.*

Secundus locus est apud Marcum, cap. x : *Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam : et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupsert, moechatur* (2). Et similia habentur Luc. XVI : *Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur, et qui dimissam a viro ducit, moechatur* (3). Hæc verba universaliter docent nunquam ita dissolvi Matrimonium inter fideles contractum, et consummatum, ut liceat ad alias nuptias transire.

Respondent adversarii, loca ista debere exponi ex cap. XIX. Matth. ubi habetur exceptio fornicationis. Nam nisi in verbis Marci, et Lucae, subintelligamus, excepta causa fornicationis, pugnabant Marcus, et Lucas cum Matthæo; ista enim contradicentia sunt : *Omnis qui dimiserit, etc., moechatur, et, Non omnis qui dimiserit, etc., moechatur*. Ista autem posterior sententia ex Matthæo colligitur; idem enim est dicere : *Omnis qui dimiserit, excepta fornicationis causa, et, Non omnis qui dimiserit* : prior vero propositio apud Marcum, et Lucam habetur, nisi subintelligatur eadem exceptio.

At contra. Nam ut supra diximus in questione de polygamia, omittit quidem interdum aliquid, aut addunt, quod alii Evangeliste non omiserunt, aut non addiderunt, sed

nunquam ita omittunt, ut sententia reddatur falsa; nam alioqui Evangelistæ homines decepissent, quibus Evangelia sua tradiderunt, nulla mentione facta aliorum Evangelistarum.

Certo, quando Marcus Romæ scripsit Evangelium ex prædicatione Petri acceptum, non remisit Romanos ad Evangelium Matthæi tanquam ad commentarium : imo si tunc Romæ Matthæi Evangelium in manibus fidei- lium fuisse, credibile est Marcum scripturum non fuisse. Non enim scripsit Marcus, ut Matthæo aliquid adderet, quod postea fecit Joannes, sed tantum ut haberent Romani scriptum, memoriæ causa, quod sola voce B. Petrus Apostolus illis tradiderat : hanc enim causam referunt Irenæus lib. III. cap. 1. Eusebius lib. II. histor. cap. 15. et Hieronymus in lib. de viris illustribus in Marco.

Atque idem dici potest de Luca, qui Evangelium scripsit his Gentibus, quibus prædicaverat Paulus, et ad quos nondum pervenerant Matthæi, et Marci volumina; sed tantum falsa quadam scripta Pseudoevangelistarum, ut ipse breviter indicat in principio Evangelii, et clarius colligitur ex Ambrosio in commentar. I. cap. Lucae, et ex Ensebio lib. III. histor. cap. 24. et Hieronymus in libro de viris illustribus in Luca. Oportet igitur vera esse absolute, quæ Marcus et Lucas dicunt, neque pendere a verbis Matthæi, nisi velimus deceptos fuisse eos, qui sine Matthæo, Marcum aut Lucam legebant.

Sed objicies, quia S. Augustinus lib. I. de adulterinis conjug. cap. 11. dicit locum Matthæi esse obscurum, et esse ambigendum de eo, donec veniamus ad alios Evangelistas.

At Augustinus non dicit ambigendum de eo quod Matthæus dicit, sed de eo quod non dicit. Matthæus enim dicit eum moechari, qui extra causam fornicationis uxore dimissa, aliam ducit : et hoc est simpliciter verum.

Sed non dicit, an hic tantum sit moechus, an etiam is, qui dimissa uxore ob fornicationem, aliam ducit : id quod alii Evangelistæ dixerunt apertissime. Adversarii autem nostri volunt nos ambigere de eo, quod Marcus et Lucas dicunt, an sit accipiendum ut sonat, non de eo quod non dicunt. Quare idem S. Augustinus lib. I. de adulterinis conjugis, cap. 9. graviter invenitur in eos, qui horum Evangelistarum verba non accipiunt universaliter, ut sonant : « Qui somus, inquit, nos, ut dicamus, est qui moechatur, uxore dimissa,

alteram ducens, et est qui hoc faciens non moechatur, cum Evangelium dicit, omnem moechari qui hoc facit. »

Ad objectionem autem illam respondemus, non esse repugnantiam inter Evangelistas; illa enim propositio : Non omnis qui dimittit uxorem, et aliam ducit, moechatur, non invenitur apud Matthæum, ut adversarii existimant. Illa enim sunt verba Matthæi : *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur*; ex quibus non debet inferri, ergo non omnis, qui dimiserit uxorem, et aliam duxerit, moechatur.

Cur autem id non debeat inferri, cum plane sequi videatur, multæ cause reddi solent. Durandus in 4. dist. 35. quest. 2. ad ultimum, dicit, Christum loqui apud Matthæum præsupposita lege veteri, quæ jubebat adulteros occidi; hæc enim lege servata, licebat in causa fornicationis uxorem dimittere, et aliam ducere, quia nimirum propter adulteræ supplicium extremum, dirimebatur vinculum conjugii.

Non probatur mihi hæc solutio. Primo, quia Dominus non tradidit legem solis Judæis, sed etiam Christianis : non jubet lex Evangelica adulteros occidere, imo Joan. VIII. Dominus adulteram liberavit a morte. Nec ignorabat Christus, in Ecclesia sua varias fuisse futuras leges principum, quibus interdum occiderentur, interdum non occiderentur adulteri; quare non est credibile, Christum esse locutum præsupposita lege de occidendis adulteris.

Præterea, si ita esset, Christi sententia esset valde imperfecta. Nam potuit multis modis impediri mors adulteræ, aut quia fugeret in aliam regionem, aut quia non posset probari testibus duobus adulterum, etiamsi viro exploratum esset; quid ergo tunc fieret secundum Christi doctrinam?

Adde, quod tradere uxorem lapidandam non est proprie illam dimittere, et ducere aliam : non enim dimittitur qui occiditur, neque dicitur alia duci priore dimissa, quando prior non vivit.

Denique non poterat esse questio, an liceret uxore lapidata ob adulterium, aliam ducere : non igitur oportebat magis excipere causam fornicationis, quam causam mortis.

Hæc ergo solutione ommissa, aliqui dicunt verbum *Moechatur*, referendum esse divisim ad utramque partem sententiæ, hoc modo:

(1) Matth. V. 32. — (2) Marc. X. 11. — (3) Luc. XVI. 18.

Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, mœchatur, et qui aliam duxerit, mœchatur: his enim mœchatur, qui uxorem ducit priore dimissa, extra causam fornicationis, semel quidem, adulterio uxoris, cujus ipse causa fuit per injustam dimissionem; et semel, adulterio proprio, per novam uxoris vivente priore conjunctionem.

Et hanc solutionem indicat breviter Theophylactus in cap. xix. Matthæi, ubi dicit sententiam hujus loci esse quod qui dimittit uxorem extra causam fornicationis, mœchatur, id est, auctor est illi ut mœchetur. Et idem ante docuerat Augustinus lib. contra Adimantum cap. 3. ubi sic enarrat locum istum Matth. xix: *Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, facit eam mœchari et qui aliam duxerit, mœchatur* (1). Estque hæc solutio valde conformis ejus em Matthæi verbis cap. v. ubi ait: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, facit eam mœchari* (2). Videtur igitur Matth. xix. ad eandem sententiam: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem* (3), referendum esse verbum, *Mœchatur*, in illo sensu, id est, facit eam mœchari.

Alii dicunt, nec minus probabiliter, illud: *Nisi ob fornicationem*, non pertinere nisi ad dimissionem, cum qua immediate conjungitur, et esse per parentheses pronuntiantium, et aliquid subintelligendum, hoc modo: *Quicumque dimiserit uxorem* (quod non licet, nisi ob fornicationem) *et aliam duxerit, mœchatur*. Et certe non sine causa Dominus non adiecit illam exceptionem postilla verba: *Et aliam duxerit*, sed immediate post illa: *Quicumque dimiserit*, et similiter non temere Dominus tum Matth. v. tum Matth. xix. cum adjunxit: *Et qui dimissam duxerit, mœchatur*, non addidit: *Nisi ob fornicationem*, ut nimirum indicaret, causam fornicationis solum dimissionem licitam facere, non autem novi conjugii celebrationem. Hæc mihi videtur S. Thomas sententia in 4. dist. 33. quæst. unica art. 3. ad ultim. et eandem obscure subindicat Hieron. in Comment. hujus loci.

Sunt et aliæ explicationes minus probabiles, quas Abulensis, Alphonsus de Castro, et alii excogitarunt. Sed optima est S. Augustini lib. 1. de adulterio conjugis, cap. 9. ubi docet Matthæum, vel potius Dominum apud Matthæum, accepisse illud: *Nisi ob*

fornicationem, negative, non exceptive; ut sensus sit: *Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem*, id est, extra causam fornicationis, et aliam duxerit, mœchatur. Ex quo affirmatur quidem adulterium ejus, qui uxore dimissa extra causam fornicationis aliam duxerit, sed nihil dicitur de eo, qui duxerit aliam priore dimissa ob fornicationem.

At contra instant adversarii, et maxime Cajetanus, et Catharinus. Si ista est sententia, Domini, ergo frustra, etsi supervacane additur illud: *Nisi ob fornicationem*; poterat enim Dominus generatim, et facilius dicere: *Omnis qui dimiserit uxorem, et aliam duxerit, mœchatur*.

Respondet: imo divina prudentia Dominus ita locutus est; id enim postulabant locus et tempus. Nam Dominus in eo loco respondebat Pharisæis, qui venerant parati, ut eum tentarent, et in sermone capebant; et quia jam audierant, cum in monte quædam disseruisse contra libellum repudiij a Mose in lege concessum, et consequenter etiam contra polygamiam, interrogaverunt eum, an liceret uxorem dimittere quacumque ex causa, ut nimirum ea interrogatione impellerent eum ad pronuntiantium aliquid aperte contra legem, et exempla patrum. Quare Dominus cum videret auditores incapaces esse, respondit eis præcise ad interrogata. Quæsierant illi, an liceret uxorem dimittere, nimirum quoad vinculum, quacumque ex causa; respondit Dominus, non licere quacumque ex causa; idque probavit, quia non licet dimittere non fornicariam, et aliam ducere, id quod tam perspicue verum erat, ut nullo modo negari posset. Utrum autem liceat dimittere fornicariam quoad vinculum, et aliam ducere, Dominus tunc aperte dicere noluit, quia hoc altius erat, quam ut ab eis tunc capi posset. Quamquam ex his, quæ Dominus dixerat de prima origine instituti Matrimonij, facile poterat hoc etiam intelligi, sed ne daret illis Dominus ansam calumniandi verba sua, voluit, ut ipsi per se id colligerent, quemadmodum fecit in parabola vineæ, et alias sæpe: et nihilominus domi paulo post (ut Marcus scribit capite 10.) aperte pronuntiavit, omnem qui dimittit uxorem, et aliam ducit, mœchari. Vides igitur quemadmodum verba Domini nihil supervacane contineant, nec

pugnent inter se verba diversorum Evangelistarum.

Unam duntaxat contra hanc expositionem objici posset, quod nimirum si ita exponamus, non habebimus ex hoc loco, licitum esse divertium quoad thorum, ob fornicationem alterius conjugis. Sed parum id refert; nam ad hoc dogma stabilendum, sufficit testimonium Matth. cap. v.

Tertius locus habetur in epist. ad Roman. cap. vii: *An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit? Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro* (1). Et similis locus habetur in epistola priore ad Corinth. cap. vii.

Ex his autem locis colligimus nunquam solvi vinculum conjugale, nisi per mortem: et quia non solvitur, manere etiam post divortium quæcumque de causa factum. Quod argumentum tanti fecit S. Augustinus ut lib. 11. de adulterio conjugis, cap. 4. clamaverit: « Hæc verba Apostoli toties repetita, toties inculcata, vera sunt, viva sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier esse incipit, nisi prioris esse desierit: esse autem desinet uxor prioris, si moriatur vir ejus, non si fornicetur, licite itaque dimititur conjux ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris, propter quod fit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis ». Hæc ille.

Sed respondet Cajetanus, verba Apostoli accipienda esse regulariter, non autem in casu, ut sensus sit: vinculum viri cum uxore ordinariæ, et regulariter, nisi scilicet aliunde solvatur, durare usque ad mortem, et tunc demum solvi. Idem fere respondet Erasmus, Calvinus, Martyr, et Bucerus in hæc loca, et præsertim Petrus Martyr vult intelligi exceptionem: *Nisi ob fornicationem*, quæ in Evangelio habetur. Et similiter docet Kemnitiis in 2. par. Examin. pag. 1257.

Potest autem id probari primo, quia Paulus ait: *Scientibus legem loquor*, lex autem permittebat libellum repudiij in quibusdam casibus, et proinde secundum legem regulariter quidem, sed non semper mors expe-

ctabatur ad vinculi conjugalis diremptionem. Secundo, quia Paulus ait: *Quæ sub viro est, mulier*, et non dicit simpliciter Uxor. Quare loquitur de ea tantum, quæ nondum est repudiata, sed adhuc viro collobatata. Tertio videtur Apostolus non tam contendere, vinculum permanere usque ad mortem, quam non durare post mortem: id enim solum ille cupit ostendere, post mortem conjugis liberum esse alterum conjugem, sive ad mortem usque ad vinculum permanerit, sive non permanserit. Adde ultimum, quod cum hæc sit quædam similitudo, non est necesse ut in omnibus conveniat.

Sed falsam esse hanc expositionem, testantur primum ipsa verba, quæ ut Augustinus recte dicit, plana sunt. Quid enim planius illo: *Mulier vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*? Roman. vii. *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit*? I Corinth. vii. (2). Et certe mirum esset Apostolum nunquam addidisse exceptionem, si ea addenda esset, cum tam sæpe hæc repetiverit, et inculcaverit.

Deinde testatur interpretes, Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, Primasius, Anselmus, et alii, in utrumque locum Pauli, et præterea Origenes in cap. xix. Matth. Augustinus loco citato, et Hieronymus in epist. ad Amandum, ubi interrogatas, an liceret mulieri dimisso viro adultero, alii nubere, respondit, non licere, ob hæc Pauli loca, quæ (ut ipse dicit) omnem excusationem excludunt.

Denique idem testatur ratio similitudinis, quam eo loco Paulus adducit: volebat enim probare, legem veterem obligasse usque ad Christum, sed jam non amplius obligare: utilis autem ad hoc probandum similitudine ducta ex Matrimonio. Quemadmodum enim vir, et uxor tandem sibi invicem obligantur, donec alter eorum, vel uterque moriatur, sic etiam tandem homines legi subiecti sunt, donec vel ipsa lex abrogetur, et sic quodam modo moriatur, vel homines legi moriantur. Per Christi autem mortem utrumque factum est: nam et lex est abrogata, et nos translati in statum filiorum Dei, lege illi veteri, quæ erat servorum, mortui sumus.

Ubi obiter est notandum, legem comparari viro, ut Chrysostomus exponit, et hominem comparari uxori, quia sicut vir dominatur uxori, non uxor viro, ita lex domina-

(1) Matth. XIX, 9. — (2) Ibid. V, 32. — (3) Ibid. XIX, 9.

(1) Rom. VII, 1. — (2) Rom. VII, 3; I Corinth VII, 39.

tur homini, cui data est, non homo legi. Et quamvis debuisset Apostolus concludere, homines liberos esse a lege; quia lex mortua est, sicut dicit uxorem liberari, quando moritur vir; tamen ne Judæos offenderet, maluit invertere conclusionem, ac dicere, nos mortuos esse, quam legem esse mortuam, quamquam utrumque dicere potuisset, et perinde est ad id de quo agitur, utrum vir, aut uxor, ut uterque moriatur.

Porro hæc similitudo B. Pauli omnino requirit, ut vir et uxor nullo divortio, aut repudio, sed sola morte liberati queant a vinculo conjugii. Nam quamdiu lex vetus vigeat, nunquam poterant Judæi jugum ejus a se excutere, etiamsi illi repudium dare, et ab ea divortium facere conarentur, fornican- do cum variis legibus falsorum Deorum; ergo eodem modo, quanto tempore maritus vivit, nunquam potest uxor a vinculo conjugii liberari, quamvis cum multis aliis viris fornicetur.

Neque argumenta in contrarium convi- cunt. Ad primum respondeo, illud: *Scientibus legem loquor*, a Theodoro, et Ambrosio exponi de lege naturæ, vel evangelica, non de lege veteri, ut sensus sit: Loquor hominibus peritis, et qui bene norunt naturam legis, et conjugii etc.

Et præterea aut repudium in lege veteri solvebat revera vincula conjugii, aut non solvebat (est enim controversia inter Doctores). Si non solvebat, et tantum mittebatur, ut minus malum, non autem ut licitum, ut communior habet opinio Doctorum, quam etiam sequuntur Calvinus, et Beza, in cap. XIX Matthæi, tum parum refert, de qua lege Paulus loquatur, ut patet. Si vero solvebat vinculum, et permittebatur ut licitum, tum non potest Pauli locus de lege Mosis intelligi, quia falsum esset quod Paulus dicit: *Vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro*; neque enim vocabatur adultera quæ vivente viro erat cum altero viro, si repudium licitum erat, et vinculum conjugii dissolvebat.

Ad secundum respondeo illud: *Quæ sub viro est, mulier*, simpliciter conjugatam significare; quod nomen non minus convenit mulieri post divortium, quam ante divortium, si divortium non solvit vinculum, ut nos contendimus. Et hoc perspicuum est tum ex conclusione generali, quam Apostolus

infert: *Igitur vivente viro, vocabitur adultera etc.* non enim dixit, Igitur dñm est sub viro, vel dum non repudiatur, sed dum vir ejus vivit, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro: tum ex I. Corinth. VII. ubi generatim Paulus dicit: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit* (1).

Ad tertium respondeo non solum voluisse Paulum ostendere, vinculum conjugii non durare post mortem; sed etiam durare toto tempore vitæ alterius conjugis. Nam illud non durare post mortem apertissimum erat nec fuisset opus ad id persuadendum allegare legem, ac dicere: *Scientibus legem loquor*.

Præterea conclusio ab Apostolo intenta, non erat solum, non obligari Christianos ad legem Mosis, sed etiam obligari ad non recipiendam ullam aliam, sicut etiam Hebræi obligabantur legem Mosis servare toto tempore, quo ea vivebat, nec poterant ullo prætextu eam deserere, donec moreretur per abrogationem, aut ipse morentur illi per translationem in alium statum, ut diximus.

Ad ultimum respondeo, non debere quidem similia in omnibus esse similia, tamen debere similia esse in eo, in quo est vis argumenti ex illa similitudine ducti. Requirit autem vis argumenti Paulini, ut sicut vinculum legis nullo modo disrumpi potest, quacumque intercedente prævaricatione, donec ea lex vivit, ita vinculum conjugii perseve- ret, quacumque interveniente fornicatione, donec maritus aut uxor vivit.

Adde quod I. Corinth. VII, non per modum parabolæ, ad illud illustrandum, sed absolute pronuntiat: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult, nubat, etc.* (2).

Quartus locus est in epist. priore ad Corinth. cap. VII: *His, qui Matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari*. (3). Quem locum tractavimus in questione superiore de divortio quoad thorum.

Habemus autem hinc argumentum plane insolubile. Nam vel mulier, de qua dicitur: *Si discesserit etc.* discessit ex causa justa divortii, ut fornicationis, hæresis, et quæcumque sit alia; vel sine tali aliqua causa. Hoc posterius dici non potest, nam Paulus non diceret de tali femina: *Maneat inuupta, aut*

viro suo reconcilietur; sed diceret: *Maneat inuupta donec viro suo reconcilietur, et omnino ad virum suum redeat*; non enim poterat Paulus permittere injustum divortium contra expressum Domini præceptum. Etsi in eodem capite Paulus non permittit conjuges abstinere a carnali commercio ob orationem, et ad tempus, nisi ex consensu, quomodo permitteret conjugem invito marito sine ulla causa justæ divortii separatam a viro manere? Loquitur ergo sine ullo dubio de muliere, quæ discessit ob justam aliquam divortii causam. Atqui ista non posset alteri nubere, ut Paulus apertissime dicit; ergo etiam causa justæ divortii non solvit vinculum conjugii, neque licet conjugibus justo divortio separatis ad alia transire conjugia.

Unum est tantum, quod objici potest, quod etiam ab Erasmo objectum fuit. Nam videtur Apostolus loqui de muliere adultera, quæ discedit a viro non sponte sua, sed ab illo ejecta: id enim significari videtur, cum dicitur: *Aut viro suo reconcilietur*; nam reconciliari proprie ad reos pertinet, qui per reconciliationem redeunt in gratiam cum iis, quos offenderunt. Quod si Paulus agat de adultera, non est mirum, si velit eam manere inuuptam: soli enim parti innocenti conceduntur secundæ nuptiæ.

At nullo pacto defendi potest, Paulum loqui de muliere adultera, et ejecta: nam cum præcipitur mulieri a viro non discedere, præcipitur ne ipsa sit auctor divortii, ac ne deserat virum, non autem ne ejiciatur, et coacta discedat. Id enim præcipitur, quod est in potestate ejus, cui præcipitur: non est autem in potestate mulieris ne ejiciatur, neque potest marito expellente non discedere.

Deinde paulo post ait Apostolus: *Et vir uxorem non dimittat*: quod esset omnino idem cum priore præcepto, et proinde super- vacaneum, si mulierem discedere a viro nihil esset aliud, nisi ejici, et dimitti a viro.

Denique si Apostolus solum de adultera dimissa loqueretur, valde imperfectam doctrinam traderet: adhuc enim queri posset quid sit faciendum mulieri, quæ separatur a viro ob adulterium viri, non ob culpam suam propriam. Ergo Paulus generatim loquitur de omni muliere, quæ justæ divortii auctor est, dicit autem: *Mulier non discedat, non autem dicit, mulier non dimittat virum,*

sicut postea dicit: *Vir non dimittat uxorem*, quia ordinariæ uxor est in domo viri, et ideo divortium facit discedendo ab eo, non cum ex domo ejiciendo; contra maritus, quia est in domo sua divortium facit dimittendo, non recedendo.

Illud autem quod objicitur de verbo, *Reconcilior*, quod etiam pag. 1259. notavit Kennitius, ut probaret culpa sua uxorem discessisse, nullam vim habet. Reconciliari enim dicitur tam is, qui læsit, quam is, qui læsus est: nam reconciliantur proprie, qui alienati sunt. Unde M. T. Cic. lib. I. epist. 2. ad Lentulum, dicit reconciliatam esse voluntatem senatus, quæ tam non culpa sua, sed aliorum, abalienata a Lentulo fuerat. Et in hoc sensu dicitur Deus reconciliari hominibus, lib. II Machab. cap. I: *Evadit Deus orationes vestras, et reconciliatur vobis*; et cap. VII: *Reconciliabitur Deus servis suis*; et illud Matth. V: *Reconciliare fratri tuo* (1), exponit Chrysostomus, sive juste, sive injuste frater se offensum dicat.

Eadem veritas secundo ex traditione probari potest: extant enim omnibus ætatibus testimonia Patrum. Ac primo quidem sæculo habemus testimonium Clementis, in Canonibus Apostolorum can. 48. ubi sine ulla exceptione excommunicari jubetur, qui uxore dimissa aliam ducat.

Deinde secundo sæculo, id est, post annum Domini 100. habemus testimonia Justini, et Athenagoræ. Uterque in Apologia pro Christianis, ad Imperat. antoninum, inter dogmata Christiana ponit, adulterium esse, si quis dimissam ab alio ducat; et Athenogoras addit etiam, si quis priore dimissa aliam ducat, non esse conjugium, sed adulterium. Eodem sæculo Clemens Alexandrinus lib. II. Stromatum extremo: «Adulterium, inquit, existimat Scriptura, conjugii Matrimonio, vivo altero ex separat», et paulo ante dixerat, non posse fieri separationem, nisi ob fornicationem.

Sæculo tertio, post annum Domini 200. Tertullianus lib. IV, in Marcionem, ultra medium, objiciens Marcioni Christum contrarium esse Moysi, quia prohibuit divortium, quod ille concesserat, respondet his verbis: «Dico illum conditionaliter nunc fecisse divortii prohibitionem, si ideo quis dimittat uxorem, ut aliam ducat etc.» ubi docet Christum non prohibuisse divortium, si causa

(1) I Corin. VII. 39. — (2) I Corin. VII. 39. — (3) I Corin. VII. 4.

(1) II Mach. I, 15; ibid. VII. 33; Matth. V, 24.

Justa adsit, sed prohibuisse alterum conjugium post divortium. Eodem sæculo Origenes tract. 7. in Matth. explicans cap. ixx. dicit quosdam Episcopos permisisse mulieri nubere viro priore vivente, et addit: Contra Scripturam fecerunt.

Sæculo quarto post annum Domini 300, in Concilio Elibertino can. 9, mulier quæ ob viri adulterium alteri nupsit, non recipitur ad Communionem nisi post mortem prioris mariti: ex quo intelligimus, illicitum fuisse Matrimonium illud iudicatum, etiam ex parte innocentis, et in causa adulterii. Eodem sæculo, S. Ambrosius in cap. xvi. Lucæ multa scribit contra eos, qui uxore dimissa aliam ducunt, et passim adulterium vocat id conjugium: neque in tota illa disputatione unquam excipit causam fornicationis. Sanctus item Hieronymus, Ambrosii æqualis, in epist. ad Oceanum de obitu Fabiolæ, scribit, Fabiolam dimisso viro non solum adultero, sed etiam omnibus flagitiis coperto, alteri nupsisse; sed addit id eam fecisse, quia ignorabat rigorem Evangelii: et ibidem scribit, eam post mortem secundi mariti publicam penitentiam sibi ab Episcopo impositam, summa humilitate egisse. Ex quo intelligimus, eo tempore publicum crimen habitum in Ecclesia catholica fuisse, si quis vivente cōiuge ad alias nuptias transiret, etiam causa fornicationis, vivente cōiuge ad alias nuptias transire. Eodem sæculo S. Joan. Chrysostomus homil. 17. in Matth. enarrans cap. v. idem docet.

Sæculo quinto, post annum Domini 400. Concilium Milevitanum, can. 17. definivit secundum Evangelicam et Apostolicam doctrinam, nunquam licere vivente cōiuge ad alias nuptias transire: et idem habetur in Concilio Africano can. 69. Eodem sæculo Innocentius I. in epist. 3. ad Exuperium can. 6. interrogatus, an intercedente divortio liceat aliud inire conjugium, respondit nullo modo licere, sed esse utrumque adulterum, tam virum, quam uxorem, si post divortium ad alias nuptias transeant. Eodem tempore S. Augustinus ex professo hoc docuit, tum in duobus libris de adulterinis conjugiiis, tum in libro de bono conjugali.

Sæculo sexto, post annum Domini 500. Primasius in Commentario, cap. vii. prioris ad Corinth. in illud: *Si discesserit, manere innuptam*, idem habet.

Sæculo septimo, post annum Domini 600. Isidorus idem docet, lib. ii. de officiis divinis, cap. ix.

Sæculo octavo, post annum Domini 700. Beda in cap. x. Marci idem affirmat.

Sæculo nono, post annum Domini 800. Concilium Forojuliense can. 10. idem aperissime definiit; et eodem sæculo Theophylactus in cap. xix. Matth. et in cap. vii. prioris ad Corinth.

Sæculo decimo, post annum Domini 900. Concilium Nannetense, quod sub Arnulpho Imperatore celebratum creditur, can. 12. idem declaravit.

Sæculo undecimo, post annum 1000. Anselmus in cap. v. et cap. xix. Matth. idem habet.

Sæculo duodecimo, post annum 1100. idem definiit Alexander III. Papa, cap. ex parte. de sponsalibus, et Matrimoniiis.

Sæculo decimo tertio, post annum 1200. idem definiit Innocentius III. cap. Gandemus, de divortiiis; et eodem sæculo, idem docuerunt Theologi omnes, qui super dist. 35. quarti sententiarum scripserunt, ut S. Thomas, S. Bonaventura, et alii.

Sæculo decimo quarto, post annum 1300. plurimi Doctores scholastici, Scotus, Durandus, etc.

Sæculum decimo quinto, post annum 1400, idem statuit Concilium Florentinum, in instruct. Armenorum, quod sane mirum est non advertisse Cajetanum, et Catharinum, etc.

Sæculo denique decimo sexto, post annum 1500, idem definiit Concilium Trident. sessi 24. can. 7.

Accedat ultimo argumentum ex ratione petiitum. Primo, Matrimonium fidelium, signum est conjunctionis Christi cum Ecclesia, ut Apostolus docet cap. iv. ad Ephes. At illa unio indissolubilis est: igitur et vinculum conjugale indissolubile est. Et quamvis tota simul Ecclesia a Deo fornicari non possit, tamen aliquæ partes Ecclesie, nonnulli videlicet fideles, fornicantur interdum spiritualiter et divortium faciunt, sed non propterea licet illis mutare Deum, aut Deus ita illos abjicit, ut nolit reconciliari, imo semper hortatur ad reconciliationem. Tale igitur debet esse conjugium Christianorum, ut nunquam tale divortium fiat, quin spes maneat reconciliationis. Et hanc rationem a Sacramento ductam, valde urget Augustinus lib. de bono conjugali, cap. vii, xv, xviii, et xxiv.

Secundo, si licitum esset aliud Matrimonium, injuria efficeretur proles: nam filii jam natis male consuleretur, qui pro patre

CAPUT XVII.

Substantur argumenta adversariorum.

Proponam, et solvam argumenta Martini Kemnitii, tum quia ipse post alios omnes scripsit, et eorum argumenta collegit, tum quia nemo ei respondit; cum Erasmo, Cajetano, Catharino, Luthero, Bucero, Brentio, Galvino, et Philippo responderint Joan. Eckius, Ruardus, Alphonsus de Castro, et alii ex Catholicis multi.

Prima obiectio Kemnitii pag. 1250: « Lex Pontificia negans cōiugi innocenti in causa adulterii aliud conjugium, privat innocentem jure suo absque ejus culpa, contra regulas juris. »

Respondio: lex ista non est Pontificis Romani solius, sed etiam Christi. Et male Kemnitius regulam juris allegat: hæc enim est regula in sexto de Regul. Juris, can. sine culpa: « Sine culpa nisi subsit causa, non est aliquis puniendus. » Ubi non solum culpam, sed etiam causam abesse oportet; ut quis nullo modo puniri possit: alioqui, quam sæpe filii privantur hæreditate paterna patris? quam sæpe ob indicia aliqua jure torquentur homines a Judicibus, sine ulla propria culpa? quam sæpe ob incurabilem conjugis morbum sine culpa sua privatur alter cōiux debito conjugali, et (quod est gravius) fructu nuptiarum id est, prole? Sic igitur uxore per divortium separata, privatur vir usu conjugii sine culpa, sed non sine causa: causa enim subest maxima, quia vinculum prioris manet, et quia Christus prohibet, et quia fieret injuria proli etc.

Secunda obiectio pag. 1251: « Si non liceret uxorem ducere homini innocenti, divortium a Filio Dei concessum in causa fornicationis, nihil esset aliud, nisi laqueus conscientie, et conciens homines in ustiones, et fornicationes, in iram et judicium Dei: nam forte persona illa innocens non haberet donum continentie, et ideo in perpetua ustione versabitur, que impedit invocationem Dei; aut etiam in fornicationes, et adulteria præcipitabitur. Quare melius Ecclesie sue Christus consulisset, si divortium nullum concessisset, tunc enim persona innocens cogerebatur uti remediis a Deo ordinatis. »

Respondio, aut persona innocens potest non dimittere conjugem vel certe post di-

vitricum, pro matre novercam habere inciperent. Et hæc est ratio S. Ambrosii in cap. xvi. Lucæ, ubi etiam dicit, propter filios debere patrem culpæ ignoscere.

Tertio, si esset licitum ejusmodi conjugium vivente altero cōiuge, aperiretur aditus infinitis repudiis etiam injustis. Nunc enim quia sciunt fideles, debere se, aut cōlibes vivere. aut priori cōiugi reconciliari, non facile ad divortium adducuntur: at si scirent, mox repudiata uxore posse aliam duci, facillime divortia fierent, et quererent occasiones aliquando dissidiorum, et criminum, etc. Et hanc rationem attingit Hieronymus in cap. xix. Matthæi, ubi scribit, quia periculum erat ne mariti ob desiderium alterius conjugii, calumniam struerent priori uxori, sic Dominum voluisse dimitti uxorem ob fornicationem, ut tamen ea vivente non liceret aliam ducere.

Quarto, si post divortium in causa fornicationis, liceret parti innocenti aliud Matrimonium inire, vel id liceret etiam nocenti, vel non liceret. Si liceret, ergo commodum ex peccato suo adulter reportaret; et sæpe etiam etiam viri dedita opera adulterium committerent, ut possent ab uxore liberari, et aliam uxorem ducere. Si non liceret, quæro in primis, quare? nam cum ea persona sit a vinculo prioris conjugii soluta (neque enim potuit pars innocens aliud Matrimonium inire, nisi vinculo prioris dirempto) neque ulli facit injuriam, quare non potest Matrimonium contrahere?

Dices, quia lex prohibet. Sed ubi est lex prohibens? neque enim ulla lex exstat, quod sciam, que soli innocenti nuptias concedat. Deinde, cur prohiberet lex conjugari hominem solutum, et proclivem ad vitia, quando nulla restat amplius spes reconciliationis cum cōiuge priore? Divino igitur, prudentissimo, justissimoque judicio Christus sanxit, conjugium quoad vinculum omnino indissolubile esse debere.

Adde ultimo, quod etiam apud Ethnicos, ubi morum disciplina vigeat, nulla fiebat repudia. Scribit enim Tertullianus in Apologet. cap. vi. Romæ per annos ferme 600. ab Urbe condita, nullum scriptum fuisse repudium: deinde autem eversa disciplina, cum aliis vitiis etiam repudia introducta.